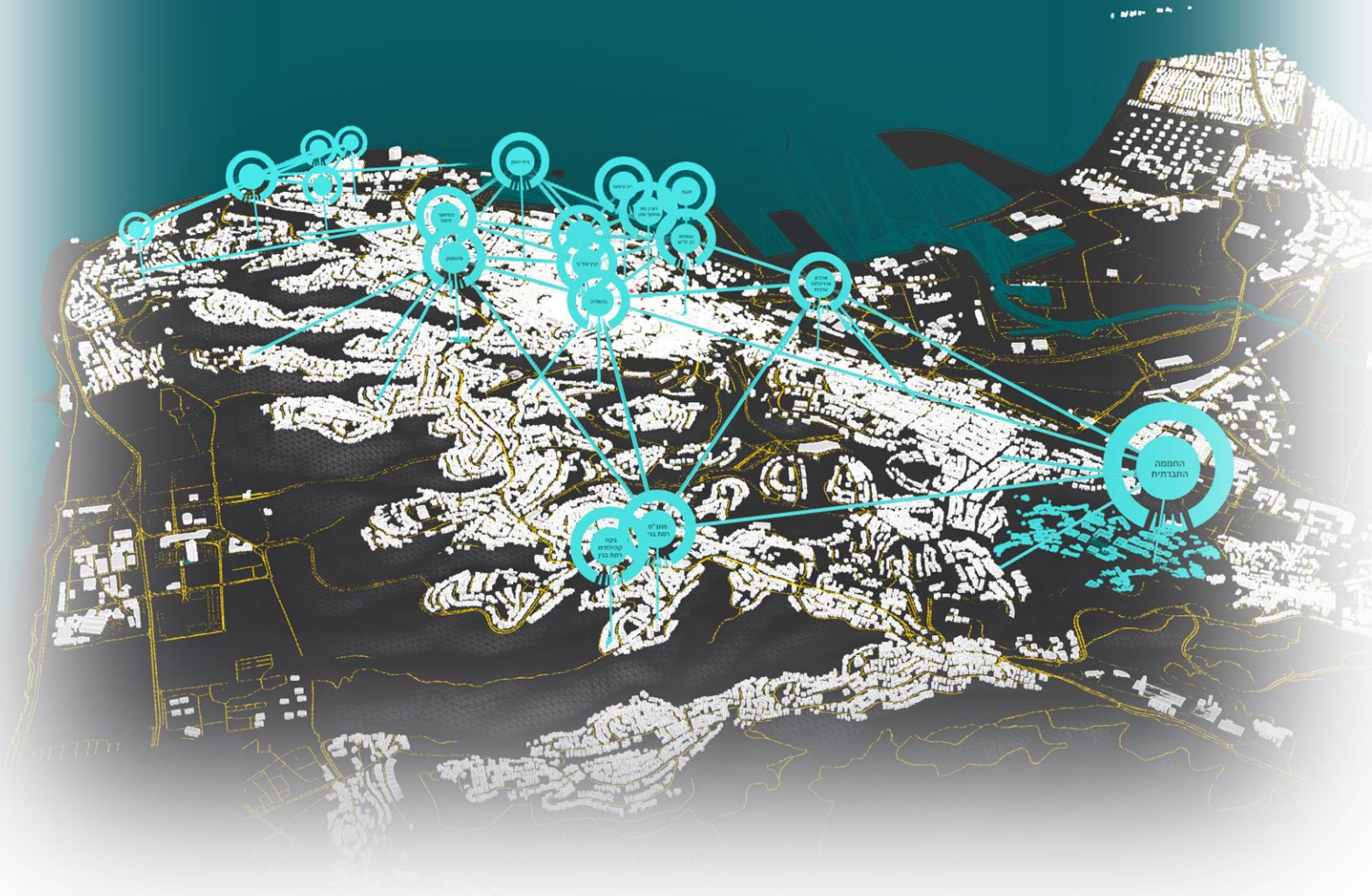

החממה החברתית בטכניון

דו"ח סיכום שנה
תש"פ

חלק שלישי – מחקר והערכה

מחקר מלווה – ד"ר רעות ריינה בנדריהם /

כפי שתיארנו בפתיחה, החממה חברתית היא גוף מחקרי המחוייב לעולם הדעת של Community Engagements, לכן אנו מבקשות להעמיק את המחקר בתחום עליו היא אמונה – פדגוגיה של מעורבות אקדמיה-קהילה.

את פעולת החממה מלווה מערך מחקר והערכה, משלב גיבוש חזון הפעולה ועד ליישום בשטח. המערך מתקיים ע"י ד"ר רעות ריינה בנדריהם, פוסט-דוק בחממה חברתית, המלווה את החממה באמצעות מחקר אקדמי על פעולת החממה ותוצריה, הרצאות אורח בקורסים משלבי העשייה וליווי סגל המרצים.

ד"ר בנדריהם התארכה בקורסים נתמכי החממה וליוותה אותם לאורך השנה. לקראת סוף השנה רעות קיימה שורה של ראיונות עם סטודנטים שנכחו בקורסים, אספה וניתחה סילבוסים של קורסים משלבי עשייה וקיימה קשר רציף עם מנחי הקורסים.

ממצאי המחקר מסוכמים בימים אלה במאמר:

"בשביל מי אנחנו עובדים?" על תקרת הזכוכית של מעורבות חברתית במסגרת קורסים אקדמאים משלבי עשייה".

מאמר זה עוסק בתהליך הפדגוגי שעוברים סטודנטים/יות בקורסים משלבי עשייה במכון טכנולוגי. הספרות המחקרית מראה שהשתתפות בעשייה חברתית במהלך הלימודים משפיעה באופן חיובי על הישגים אקדמיים, מחזקת את הביטחון העצמי, מעלה את המוטיבציה ללמידה של הסטודנטים, ומחדדת את יכולת הבנת החומרים התיאורטיים (גולן ורזנפלד, 2017; Astin; & Astin, 1999; Sax, 1998; Moely et al., 2002). על אף שקורסים משלבי עשייה חברתית מציעים תהליך למידה אשר משפר הישגים אקדמיים וגם מהווה פעולה של שינוי חברתי, מצאנו כי סטודנטים רבים השותפים לעשייה קהילתית אינם ממהרים לפגוש תושבים/קהילות היעד של הפרויקטים בהם הם מעורבים. בתהליכי מיפוי צרכים, במחקר וולידציה של פרויקט הקורס - המפגש עם האוכלוסיות נהפך להיות שולי.

על סמך מחקר שערכנו בשנה האקדמית 2019-2020, אנו מראות כי סטודנטים שהשתתפו בקורסים משלבי עשייה חברתית אינם מזהים את קהילות היעד מולן הן פועלות כ"לקוח" של הפעולה שלהם, אלא סגל הקורס ודרישות הקורס הם הלקוח העיקרי שלהם ולשם הם מכוונים את הפעולה שלהם. כלומר, הסטודנטים בקורס משלב עשייה אינם שוכחים כי מי שמסמן להם אם הגיעו לתוצר המיוחל ומי שמעניק להם את הציון – הוא סגל הקורס. למעשה, סגל הקורס אשר מעצב את דרישות הקורס, הופך להיות בתהליך בניית הפרויקט המעשי, "הלקוח" המרכזי בעיני הסטודנטים שעמו הם באים במגע ואילו העמותות, תושבים או קהילות היעד שאליהם מכוון הפרויקט הקהילתי הופכות "ללקוח משני". מחקר זה התבסס על סמך 20 ראיונות סטודנטים של שני קורסים משלבי עשייה חברתית שהתקיימו בטכניון, אשר נערכו באופן וירטואלי, באמצעות זום או שיחה טלפונית, כל הראיונות הוקלטו ושוקלטו. קבוצת הסטודנטים שרואיינה שייכת לפקולטה למחשבים ולפקולטה להנדסה תעשייה וניהול.

מסקנות מחקר זה מתוכללות בימים אלה לכדי מאמר שיוגש לשיפוט בכתב העת *Active Learning in Higher Education*. המסקנות העיקריות שלנו ממחקר זה תורמות לשיח על פדגוגיה של מעורבות אקדמיה-קהילה ומזמינות אותנו לחשוב מחדש על מעמדן של קהילות היעד בתהליך הלמידה, באופן שיסיט את תפיסת "הלקוח" מסגל הקורס לאנשים שנמצאים שם בחוץ.

בנוסף, אנו עורכים מחקר נוסף העוסק בתהליך הערכה ומדידה של הקורסים, בימים אלו אנו מעבירים שאלוני הערכה בקרב סטודנטים, סגל ועמותות. ניתוח שאלוני ההערכה יהווה בסיס (כך אנו מקוות) למחקר נוסף.

למידה מהעולם /

מתוך הבנת החשיבות של מחקר משווה עם העולם, של ניטור הפעילות ושל הפקת לקחים למען טיוב עבודתנו, פנינו למכון דו עת בבקשה לערוך עבורנו סקירה על הנעשה באוניברסיטאות המובילות בעולם בתחום של מעורבות אקדמיה-קהילה. הדו"ח כולל סקירת פרויקטים המיושמים במוסדות אקדמיים מובילים בארה"ב, כולל הנחות יסוד, גיבוש חזון ובחירת השותפים במרחב החוץ-אקדמי והאתגרים החברתיים בהם המוסד, הסגל והסטודנטים מעורבים. בסקירה נכללים אופני הפעולה במוסדות עם אוריינטציה טכנולוגית, כמקור השוואה והשראה לטכניון. הסקירה מניחה לפיתחנו דוגמאות רבות ומגוונות שאת חלקן ניתן לפתח ולהתאים לטכניון ובפרט לחממה החברתית בטכניון. אנו מצרפות את

הדו"ח כנספח על מנת לשתף את כלל בית הטכניון במודלים ובתפיסות מגוונות למעורבות אקדמיה-קהילה.

❖ ראו נספח 4, סקירה בין-לאומית בנושא עשייה חברתית במוסדות אקדמיים, עמוד 73.

מתודולוגיית הערכה: משובים, ראיונות, מפגשי סיכום /

בעולם החברתי עומד בשנים האחרונות האתגר של "אימפקט" - היכולת לאמוד את ההשלכות ואת מוטת ההשפעה של הפעולה החברתית. כפי שהצגנו בפתח הדו"ח, סגל החממה הציב את סוגיית האימפקט כיעד מרכזי, אשר בתש"פ פעלנו לקידומו בפניה למכון דו-עת לכתוב דו"ח העוסק בגיבוש תפיסת הערכה: הדו"ח מקיף תיאוריות וגישות עכשוויות המקובלות לבניית פרויקטים חברתיים, החל משלב החזון, היעדים, בניית פרויקט ישים, קביעת קהלי היעד הרלוונטיים, התפוקות, התוצאות המצופות והערכת הפרויקט. מכון דו-עת ניסחו עבור החממה מודל לוגי לעבודה מול כל אחד משלושת בעלי העניין העיקריים: הסטודנטים, הסגל והשותפים מחוץ לטכניון, עם סט שאלונים המותאם לכל אחד מבעלי העניין הללו.

הסקירה הופצה לסגל האקדמי בקורסים משלבי העשייה ובהמשך. הדוח המלא יופיע באתר החממה.

❖ ראו נספח 5, תיאוריות וגישות עכשוויות לבניית פרויקטים חברתיים, עמוד 92

במסגרת מערך הערכת הפעילות של החממה, בוצעו מספר פעולות משלימות:

בסוף שנת הלימודים תש"פ ערכנו משובי סיכום בקרב שלושת הקהלים המרכזיים: סטודנטים, סגל אקדמי ושותפים מחוץ לטכניון, נכון לתקופת הכנת הדו"ח התקבלו משובים ראשונים בלבד מאנשי סגל; החממה ביצעה 12 ראיונות טלפוניים בקרב הסטודנטים שהשתתפו בקורסים משלבי עשייה שניתן בפקולטה לתעשייה וניהול ובפקולטה למדעי המחשב; בסוף הסמסטר הראשון קיימנו מפגש עם סגל המרצים בקורסים משלבי העשייה.

בשלב זה של תוצאות הביניים, ומניתוח של התוצרים הפנים-טכניוניים, עלולות המגמות הבאות:

א. סגל המרצים בקורסים מעוניין להעמיק את שיתוף הפעולה עם החממה ובאמצעותה עם

שחקנים חברתיים בעיר. באופן זה, המרצים תופשים את עבודת החממה כראש-גשר חברתי

ובמקור ידע וניתוח בנושאים חברתיים וכן רואים את החממה כמחברת את התוכן האקדמי

לעשייה חברתית.

ב. סטודנטים ציינו שהחיבור החברתי והמפגש עם ארגונים חברתיים תרמו להבנה שלכלים המקצועיים אותם רוכשים בלימודים ישנה חשיבות חברתית במרחב מחוץ לטכניון.

ג. סטודנטים דיווחו שהעשייה החברתית העמיקה את ההבנה האקדמית בקורס, הגבירה את ההערכה שהם רוכשים לכלים הטכנולוגיים אותם למדו בקורסים, ואת האמונה שהכלים אותם רכשו הם ישימים.

ד. הסטודנטים דיווחו שהעשייה החברתית הפגישה אותם עם אוכלוסיות מגוונות השונות מהם, מפגש שתרם ליצירת תפישות עולם מורכבות יותר ולהבנה רחבה יותר בסוגיות חברתיות.

ה. סטודנטים העלו את המתח המובנה במערך העבודה שבו עמותות מעוניינות לקבל תוצר מפותח טכנולוגית ללא עלות

המסופק על-ידי סטודנטים הנמצאים בתהליך הכשרה ארוך. מתח זה דרש, בתחילת השנה ובמהלכה, תהליך של תיאום ציפיות והנמכתן מצד חלק מהשותפים.

"בקורס היה תהליך ובסופו הגענו לדבר מוחשי שזו האפליקציה. הגענו לתוצאות שאפשר באמת לעזור וליישם בשטח. עבורי היווה סיפוק, כי גם מתייחסים לעמותה עצמה, ועוזרים לאנשים שעוזרים לאנשים נזקקים. זו חוויה מאוד מאתגרת ומספקת", (סומייה דייד, מדעי המחשב).

נספח מספר 4 / סקירה בין-לאומית בנושא עשייה חברתית במוסדות אקדמיים

מעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים, פרק א: יחידות למעורבות קהילתית במוסדות אקדמיים מובילים.

הסקירה נכתבה על-ידי מכון דו-עת עבור החממה החברתית בטכניון.

1. מבוא

כמעט כל מוסד אקדמי בינלאומי ובוודאי המובילים שבהם, הם בעלי היסטוריה ארוכה של מעורבות קהילתית. התפיסה של מעורבות חברתית של אקדמיה התגבשה בעיקר בשנות ה-80 בארה"ב תחת השם "Community Service Movement" (Liu, 1996). בשנות ה-90 תחת השם Service Learning Movement (Stanton, Giles, & Cruz, 1999) ובשנים האחרונות תחת השם Community engagement. מטרת התנועות הללו היו לערער על התפיסה של "מגדל שן" שמנותק מהסביבה בה הוא פועל ואינו אחראי לה והן התגבשו במידה רבה כתגובה לביקורת כנגד המוסדות האקדמיים בסוף שנות ה-70 ותחילת ה-80 (Saltmarsh, 2017).

סקירה זו מסכמת את תחומי המעורבות הקהילתית (Community Engagement) בכמה מוסדות אקדמיים מובילים בעולם, עם דגש על מוסדות טכנולוגיים. המוסדות שאליהם מתייחסת הסקירה הם: אוניברסיטת קולומביה, סטנפורד, קיימברידג', קורנל, MIT, ו-NYU. מניתוח ראשוני של אסטרטגיות הפעולה ניתן לזהות/להגדיר 3 צורות עיקריות:

- "סטנדרטי": כל סוגי הפעילות שהיינו מצפים למצוא תחת מעורבות קהילתית. קטגוריה זו

מאגדת מספר רב של פרקטיקות כגון שותפויות עם ארגוני חברה אזרחית, התנדבות סטודנטים

ואנשי סגל, מענקים כספיים לפרוייקטים חברתיים וכיו"ב.

- "גבולות פתוחים" – אסטרטגיה שמתמקדת בפתיחת שערי האוניברסיטה לציבור הרחב ולצרכים ציבוריים/חברתיים. הפעילויות כוללות ימי שיא, פסטיבלים, הרצאות, שימוש במתקני האוניברסיטה מצד אחד, ומן הצד השני, יציאה של מרצים, קורסים ופעילויות אל מחוץ לאוניברסיטה (הרצאות בפאבים, סטודנטים מלמדים בבתי ספר וכו')
- דגש על תחומי ההתמחות של המוסד/פקולטה : מכונים טכנולוגיים שהסטודנטים שלהם משתתפים באתגרים של התעשייה (לצרכים חברתיים), סטודנטים לאדריכלות שמעורבים בתהליכי תכנון, פקולטות למשפטים שמציעות קליניקות וסיוע משפטי לתושבי הסביבה/אוכלוסיות נזקקות, סטודנטים לרפואה שעוסקים בבריאות הציבור וכיו"ב.
- החלק הראשון של הסקירה מציג סוגים שונים של פעילויות "מעורבות חברתית" באופן רחבי. החלק השני מתמקד ב 3 מוסדות שמייצגים כל אחד מן הקטגוריות הנ"ל : קולומביה (סטנדרטי, בקנה מידה נרחב), קיימברידג' (פסטיבלים וימי שיא) וקורנל (דגש על מעורבות המשלבת תחומי עיסוק אקדמיים עם צורך חברתי).

2. החזון

המינוח ברוב המוסדות הוא Community Engagement, חלק משתמשים גם במונח Public engagement, או Civic Engagement. רוב היחידות פועלות תחת משרד הנשיא או סגן הנשיא (במידה וזה מצוין). ברוב המוסדות, בנוסף ליחידה הכלל אוניברסיטאית, פועלות גם יחידות ותוכניות במסגרת הפקולטות. להלן האופן שבו מנסחים המוסדות את החזון הקהילתי שלהם:

קולומביה

Across the University, from Columbia College undergraduates to the public health professionals, doctors, nurses and dental students at the Medical Center, Columbia has a deep and longstanding commitment to civic engagement.

סטנפורד

Our community theme includes near-term and long-term plans that support our vision of an inspired, inclusive and collaborative community of diverse scholars, students and staff connecting across campus and in our communities. These projects will enhance life on campus and amplify opportunities to contribute to our world.

קיימברידג'

The term public engagement is used to describe the many ways in which the activity and benefits of higher education and research can be shared with the public for mutual benefit.

קורנל

At Cornell, community engagement means faculty, staff and students partnering with community members to address global issues. These collaborative relationships create opportunities to research, teach and learn at home and around the world.

MIT

MIT cares deeply about its neighbors. The Institute's students, faculty, and staff are committed to supporting the City and nonprofit partners in addressing the needs of our local community. Below is a snapshot of MIT's impact and

NYU

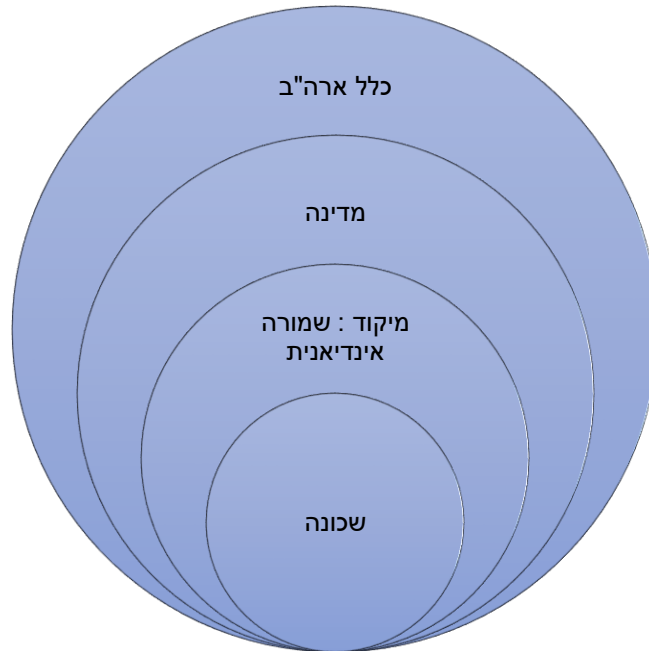
The Community Engagement team fosters connection between neighbors, nonprofits, businesses, students, faculty, and staff

3. תחומי פעילות

כאמור, זיהינו 3 אסטרטגיות עיקריות של פעילות ומעורבות חברתית: "סטנדרטי", "גבולות פתוחים" ו"שילוב התמחות אקדמית עם צרכים חברתיים". רוב המוסדות מציעות תמהיל של שלושתן אם כי יש אוניברסיטאות (כמו קיימברידג' לדוגמה, שמתמקדות יותר בתחום אחד). באוניברסיטת קולומביה ניכרת המחויבות למרחב בו היא פועלת והיא אף מעוגנת בשני מסמכים מכוננים שמפרטים את תחומי המחויבות של האוניברסיטה. בין השאר, מחויבת קולומביה לתמיכה כספית בבנייה והסבה של דירות במחיר בר השגה. גם ב MIT ניתן לראות את המחויבות האזורית כפי שיפורט בהמשך. עם זאת, יש לומר כי החלק הגדול של הפעילות המוצעת היא בתחום שאותו אנו מכנים "סטנדרטי" (מבלי להמעיט בערך פעילות זו): שותפויות עם ארגוני חברה אזרחית, התנדבות סטודנטים ואנשי סגל, ציון "ימים מיוחדים" (כגון ימי מודעות למוגבלויות ומחלות שונות וכו'), השתתפות אנשי סגל בוועדות ודירקטוריונים ציבוריים וכיו"ב.

א. הגדרת הפעילות לפי מרחבים מהמקומי ועד הלאומי.

באופן הטבעי ביותר, כמעט כל המוסדות מתחילות את המעורבות החברתית "קרוב לבית" ומשם, במעגלים מתרחבים כלפי חוץ. בבית הספר לרפואה ובריאות הציבור ב MIT לדוגמה, המעורבות החברתית מוגדרת לפי מעגלים בסדר הבא:

ברמת השכונה – ב MIT סטודנטים מכינים "קיט מדעי" לילדי השכונה. במקביל, מתבצע שיתוף פעולה עם ארגון חברה אזרחית מקומי (People Making a Difference).

השמורה האינדיאנית – הגוף האחראי על מעורבות חברתית ב MIT יצר קשר עם ראשי השבטים בשמורה (5 שבטים) ונערך תהליך של הקשבה לסוגיות הבריאותיות והאקולוגיות המטרידות את התושבים. לאחר מכן הוקמו צוותי פעולה שמספקים בעיקר מידע וסיוע מקומי.

ברמת המדינה – שיתוף פעולה עם ארגון חברה אזרחית (The Mystic River Watershed Organization) ששם לעצמו לשקם את נהר המיסטיק ולהנגיש אותו לציבור. סגל המרצים בפקולטה לרפואה מייעצים במגוון נושאים הקשורים במכרזים, חברות בוועדות וסיוע בסוגיות הקשורות בבריאות הציבור.

גם בקולומביה יש דגש חזק על המרחב שבו פועלת האוניברסיטה – שיתוף פעולה ומחויבות חברתית למערב הארלם ו Upper Manhattan. קולומביה שותפה בפרויקט בריאות ציבור בהארלם (Harlem Health Promotion Center) ועוד פעילויות רבות המכוונות לשיפור החיים באזור.

ב. אפיקים מרובים בלתי תלויים

ישנם מוסדות שלא בחרו להתמקד במודל או מיקוד כלשהו ופשוט מציעים מגוון רחב מאד של אפשרויות למעורבות חברתית עבור סטודנטים, אנשי סגל ואנשי מנהלה. באוניברסיטת סטנפורד לדוגמה הוגדרו 6 רמות של פעילות :

1. מחקר ולמידה מוכוונים מעורבות קהילתית – התאמת נושאי הקורסים והמחקר לאתגרים בקהילה.
2. אקטיביזם בקהילה – עידוד סטודנטים ואנשי סגל למעורבות פעילה במרחב הקהילתי.
3. שירות ישיר – לארגונים או בודדים בקהילה, בתחומי העשייה של האוניברסיטה.
4. פילנתרופיה – תרומה ישירה או עקיפה לארגונים ומטרות קהילתיות.
5. מדיניות וממשל – מעורבות ונוכחות בתהליכי ממשל ומדיניות בקהילה.
6. יזמות חברתית ואחריות תאגידית – שמירה על עקרונות של אתיקה ואחריות תאגידית כלפי עובדים, ספקים, סביבה וכיו"ב.

דוגמאות לדרכי פעולה:

- התנדבות בארגוני חלוקת מזון והקמת גינות קהילתיות.
- שיתוף פעולה עם מרכז בריאות קהילתי, בעיקר בפעילויות של Advocacy וגיוס משאבים.
- תכנון ובנייה של מתקן לניצול מי גשמים עבור קהילה מדברית מבודדת בדרום מקסיקו.
- לימוד ילדי מהגרים בבתי ספר את השפה האנגלית.
- סיוע לתעשייה וארגונים שוהים לעמוד בתקנות הקשורות באיכות הסביבה.
- תפיסה דומה ניתן לראות גם ב NYU, שם פועלות התוכניות הבאות:
- Jump Start – שילוב סטודנטים בגני ילדים ובתי ספר יסודיים כחונכים ומתנדבים.

- America Reads and Counts – תכניות ברמה הלאומית שמיושמות גם במסגרת האוניברסיטה. מחויבות לכך שכל ילד ידע לקרוא ולעשות פעולות חשבון בסיסיות. מבוסס התנדבות וחונכות סטודנטים.
- NYC Public corps. – סטאז' באחד המשרדים הפדרליים בניו יורק.

ג. גבולות פתוחים

בקיימברידג' העשייה החברתית מתמקדת ב 2 אירועי ענק שהאוניברסיטה מפיקה – Cambridge Science Festival | Cambridge Festival of Ideas, זאת בנוסף לאירועים קהילתיים נוספים. עיקר הזדמנויות המעורבות לסטודנטים ולסגל הם במסגרת האירועים הללו. האירועים פתוחים לקהל ומהווים הזדמנות להיחשף ולחוות את תחומי המחקר של האוניברסיטה.

ד. פתרון בעיות

בקורנל, חלק משמעותי מן המעורבות הקהילתית ממוקד ב"פתרון בעיות". קורסים שלמים ממוקדים סביב פתרון בעיות חברתיות כגון :

- הפיכת מים לבטוחים לשתייה.
- תכנון יוגורט בטוח למכירה.
- הבטחת תשלום הוגן לעובדי יום.
- נתינת סיכוי שני לאסירים.
- Humanizing Cancer Science.

סטודנטים ואנשי סגל שמעוניינים לקחת חלק מופנים לקבוצות העוסקות בנושאים הנ"ל.

בנוסף, מציעים לסטודנטים 4 מסלולים של מעורבות חברתית –

- אירועים וסדנאות
- מנהיגות
- שירות בקהילה
- עשייה חברתית למען קרדיט אקדמי (סוג של פר"ח)

4. דרכי פעולה נוספות

בנוסף לתכניות המרכזיות שמוצגות למעלה, כל המוסדות מציעים לסטודנטים ואנשי סגל מגוון של דרכים נוספות למעורבות קהילתית (סטנדרטית):

- **מלגות** – בד"כ לתושבי הסביבה החברתית הקרובה, שכונה או עיר שבה פועל המוסד. בנוסף, מלגות לסטודנטים המעורבים חברתית.
- **ימי שיא** – ימים מוגדרים בשנה שבהם כל המוסד, סטודנטים, סגל ומנהלה מעורבים בפעילות חברתית ממוקדת.
- **תמיכה כספית בארגוני חברה אזרחית** – המוסד האקדמי משמש כקרן פילנתרופית שתומכת במענקים כספיים בתוכניות או ארגונים.
- **שימוש במתקני האוניברסיטה למטרות חברתיות** – אירוח כנסים, אירועי תרבות ואירועים חברתיים במתקני האוניברסיטה ללא תשלום. מופנה בעיקר לצרכים של הארגונים שלהם יש למוסד האקדמי שותפות או לרשויות המקומיות השכנות.
- **שיתוף בידע ובמומחיות** – חוקרים וסטודנטים עובדים ביחד עם ארגונים ורשויות מקומיות על קידום פתרון בעיות. מכיוון שמדובר במוסדות טכנולוגיים, טווח ההיצע היישומי הוא גדול מאד וכולל טיפולי שיניים וטיפולים רפואיים, ייעוץ משפטי, סיוע בתהליכי תכנון, פתרון סוגיות הנדסיות, ייעוץ בבחירת ספקים וכתיב מכרזים ועוד.

- **שותפות במרכזים** לפיתוח עסקים קטנים, מנטורינג, תכנון, בריאות ציבור ועוד.
- **ישיבה של חברי סגל בוועדות מייעצות ודירקטוריונים** של ארגוני חברה אזרחית – מרצים וחוקרים בעלי שם מכהנים בתפקידים התנדבותיים שונים בחברים או יו"רים של ועדות היגוי, בורדים ודירקטוריונים.
- **התנדבות סטודנטים** – בקולומביה סטודנטים מתנדבים בבתי ספר חלשים בקהילה, החל משיעורי עזר והמשך בחונכות והכנה למבחנים. המטרה היא לסייע לאוכלוסיות מודרות להגיע לאוניברסיטה. בנוסף, סטודנטים מכל המוסדות מתנדבים בארגונים חברתיים, סביבתיים, סינגור קהילתי, ייעוץ משפטי ועוד.
- **תכניות מנהיגות** – המוסד מפעיל תכנית מנהיגות בקרב סטודנטים ובוגרים. החניכים רוכשים ניסיון בפרוייקטים שהם מובילים בקהילה.

5. מספרים ונתונים

אתרי האוניברסיטאות מפרסמים נתונים בסיסיים מאד המתייחסים בעיקר להיקפי פעילות והיקפי משתתפים ופחות לאימפקט. הדגש על מדידת תוצאות ואימפקט יינתן בהמשך הסקירה (בפרק הבא).

- 2213 אירועים ב MIT היו פתוחים לציבור ב 2019.
- MIT קיימה שותפות עם 130 ארגוני חברה אזרחית באמצעות כל ערוצי המעורבות החברתית.
- בנוסף, המכון מקיים פעילות ושותפויות בתחומי האומנות, קיימות, ייעוץ משפטי לחסרי יכולת ועוד.
- התרומה הכוללת של MIT
- בקולומביה הושקעו 55,000 שעות התנדבות בקהילה בשנה האחרונה.
- 1,200 תושבים במנהטן קיבלו סיוע רפואי באחד המרכזים של האוניברסיטה.

- 1,550 בני נוער קיבלו חונכות וסיוע לימודי.
- 860 סטודנטים הוכשרו להגשת סיוע במצבי חירום.
- 2,300 בניינים נהנו משיפוץ המבנים.
- האוניברסיטה התחייבה להשקעה בשווי 150 מיליון דולר (!) שמחולקים באופן הבא:
 - 76 מיליון דולר לקרן שתתרום לארגוני חברה אזרחית במשך 16 שנים.
 - 30 מיליון דולר להקמת בית ספר ציבורי לילדי השכונות.
 - 20 מיליון דולר לטובת קרן שדואגת לדיור בר השגה.
 - 4 מיליון דולר להוצאות משפטיות הקשורות בדיור.
 - 20 מיליון דולר בשווי כסף ע"י שימוש במתקני האוניברסיטה לצרכי הקהילה והחברה האזרחית.
 - העדפה של ספקים, קבלנים ועובדים מן הסביבה (מערב הארלם) בעבודות האוניברסיטה.

* ההתחייבות היא בינתיים על הנייר. חלק קטן מן הכספים הגיע לייעודו בסכומים שהוגדרו.

בחלק הבא נציג העמקה בשלוש מוסדות המייצגים את "אבות הטיפוס" שהגדרנו בתחילת המסמך: אוניברסיטת קולומביה, המייצגת את מודל העשייה ה"סטנדרטי", אם כי בהיקפים גדולים מאד וגם מייצגת מחויבות עמוקה לשכונות שבקרבתה היא פועלת, אוניברסיטת קיימברידג', המתמקדת בפסטיבלים, אירועים פתוחים ופתיחת מתקני האוניברסיטה לציבור ואוניברסיטת קורנל, המייצגת סינרגיה בין תחומי העיסוק האקדמיים לאפשרויות המעורבות החברתית.

6. העמקה

אוניברסיטת קולומביה

אוניברסיטת קולומביה מציעה לסטודנטים ולאנשי הסגל מגוון מאד רחב של אפשרויות למעורבות קהילתית. הפעילות ברובה הגדול, קשורה למחויבות של האוניברסיטה לאזור בו היא פועלת – מערב הארלם ו Upper Manhattan, שגם מעוגנת ב 2 מסמכי יסוד.

קטגוריות פעילות

תחומי המעורבות מוגדרים לפי 6 קטגוריות –

1. תכניות ושותפויות

2. הטבות לקהילה (Community Benefits)

3. אפשרויות לסטודנטים (Undergraduates Opportunities)

4. אפשרויות התנדבות

5. טיפול שיניים (מרפאות המציעות טיפול מסובסד לתושבי מנהטן)

6. שירות לקהילה

להלן פירוט בפעילויות בכל אחת מן הקטגוריות –

1. תכניות ושותפויות

1.1 – אקדמאים בקהילה : תכנית המאפשרת לאנשי אקדמיה ומלומדים מכל מיני תחומים,

המתגוררים באזור של מנהטן העליונה ומזרח הארלם, לעשות שימוש במתקני

האוניברסיטה ולהשתתף בקורסים, על מנת להגשים את שאיפותיהם

המקצועיות/אקדמיות. התוכנית החלה לפעול ב 2010 לאחר דיונים עם ההנהגות השכונתיות. מאז ועד היום, 32 אקדמאים מתחומים שונים נבחרו לתוכנית זו (רשימה :

<https://gca.columbia.edu/content/community-scholars/scholars-projects>)

1.2 Columbia Double Discovery: תכנית של התנדבות סטודנטים בבתי ספר תיכוניים

מרובי אתגרים עם דגש על שכונות של מהגרים. התוכנית היא שנתית וכוללת חונכות,

תגבור לימודי, סיוע לקראת, גישה לספריות, מבחנים ועוד

<https://ddc.college.columbia.edu/>)

1.3 התנדבות סטודנטים (Community Impact): כ 1000 סטודנטים מתנדבים מידי שנה

בשכונות מצוקה ואוכלוסיות נזקקות. המתנדבים פועלים ב 27 קבוצות שונות הנמצאות

בקשר עם שירותי הרווחה, ארגוני חברה אזרחית, מרכזי קשישים, בתי ספר ועוד. כ 8000

בני אדם נתרמים מן ההתנדבות מידי שנה

<https://communityimpact.columbia.edu/>).

1.4 המרכז לפיתוח עסקים קטנים, קולומביה-הארלם: ממוקם בבית הספר למנהל עסקים,

המרכז מספק ייעוץ, אימון, קורסים וסדנאות לבעלי עסקים קטנים במנהטן העליונה. המרכז

גם מאפשר למשתתפים גישה למרצים, קורסים, בוגרים וכיו"ב.

<https://www8.gsb.columbia.edu/sbdc/>)

1.5 Columbia Community Service – למעשה קרן פילנתרופית הפועלת מאז 1946. כל

סטודנט ואיש סגל יכול לתרום לקרן שתומכת בספית בארגוני חברה אזרחית באזורי

השותפות של האוניברסיטה <https://communityservice.columbia.edu/>)

1.6 המרכז לקידום בריאות הארלם – פועל מאז 1990 במסגרת בית הספר לבריאות הציבור.

המרכז מתחזק אתר אינטרנט המתייחס לסוגיות בריאותיות שונות של הקהילה וכן מפעיל

תכניות שונות, החל מתכניות חינוכיות בגני ילדים ועד טיפול במחלות שונות

<https://www.mailman.columbia.edu/research/harlem-health-promotion->

[\(center](#)

2. ב 2009 נחתם מסמך מכונן בין נשיא אוניברסיטת קולומביה לנשיא התאגיד לפיתוח מערב

הארלם. המסמך נקרא : The West Harlem Community Benefit Agreement והוא מגדיר

את מחויבויות האוניברסיטה לפיתוח אזורי (קישור למסמך המלא:

<https://gca.columbia.edu/content/community-benefits-agreement-document>). ב

2011 נחתם מסמך מכונן נוסף בין האוניברסיטה ל Empire State Development. כפועל יוצא

משני המסמכים מחויבת האוניברסיטה, בין השאר ל:

- \$76 million to fund community benefits for the West Harlem community through

the West Harlem Development Corporation

- \$20 million to an affordable housing fund

- Up to \$4 million in housing legal assistance for West Harlem residents

- \$20 million to the Harlem Community Development Corporation (HCDC), an

Empire State Development (ESD) subsidiary that plans and facilitates community

revitalization

- More than \$400 million paid to date to minority-, women- or locally-

owned (MWL) construction trade firms

הרשימה המלאה כוללת מחויבויות והטבות בתחומים שונים, כגון: אזרחים ותיקים, בעלי מוגבלויות,

תעסוקה, תמיכה כספית, דיור בר השגה, ילדים, נוער וסטודנטים, גישה למתקני האוניברסיטה ועוד

(לרשימה המלאה: <https://manhattanville.columbia.edu/community/benefits-and-amenities>)

3. אפשרויות התנדבות לסטודנטים – מחולקים ל 5 קטגוריות:

3.1 שירות ישיר – מגוון פעילויות החל מחונכות ועד לחלוקת מזון

3.2 אקטיביזם – ב 4 תחומים: נשים, הורות, בריאות, אמנסטי

3.3 פיננסים – השתתפות בתכנית Run or Dye

3.4 פוליטיקה – 2 תכניות עיקריות: קמפיין נגד רעב ותכנית הקשורה באזרחות

3.5 מלגת מעורבות – השתתפות בתכנית בשם : The Barnard/Columbia Design for America Studio – רשת של סטודנטים לשינוי חברתי.

(<https://www.cc-seas.columbia.edu/node/32113>)

4. אפשרויות התנדבות – תחת סעיף זה נמצאת רשימה של תוכניות שבהן סטודנטים, אנשי סגל

ומנהלה יכולים להתנדב. ההבדל מן הסעיף הקודם הוא מעורבות הרבה יותר גבוהה של האוניברסיטה בתכניות האלה. התכניות כוללות מגוון מאד רחב של נושאים – תרומת דם ומח, עצם, התנדבות בבתי ספר, מירוץ ביום מודעות למחלת לו-גרינג ועוד (לרשימה המלאה: <https://gca.columbia.edu/content/campus-initiatives>)

5. מרפאות שיניים – שיתוף פעולה של האוניברסיטה ברשת נרחבת של מרפאות ומרכזים רפואיים

בקהילה. ב 20 שנות פעילות התכנית, יותר מ 150,000 תושבים קיבלו טיפול במרפאות. בנוסף, תכנית בריאות הפה לאנשים מבוגרים ותכנית מניעה וחינוך לילדים.

(<https://www.dental.columbia.edu/about-us/community-outreach>)

6. שירות לקהילה – למעשה קרן פילנתרופית המאפשרת לסגל המנהלי ועובדי האוניברסיטה

לתרום עבור ארגונים שונים הפועלים בקהילה ובקרב אוכלוסיות נזקקות.

(<https://communityservice.columbia.edu/>)

קיימברידג'

כאמור, הדגש בקיימברידג' הוא על מה שהם מכנים "פסטיבלים" יומי שיא פתוחים לקהל. ישנם שני

אירועים גדולים אותם מפיקה היחידה ל Public Engagement:

- הפסטיבל המדעי של קיימברידג' (Cambridge Science Festival)
- Open Cambridge - האוניברסיטה עורכת יומיים של תערוכות, אירועים, מפגשים ופעילויות הקשורים באומנות ותרבות.
- פסטיבל הרעיונות (Cambridge Festival of Ideas) – שבועיים של הרצאות פתוחות, המיועדות לקהל הרחב, בתחומים שונים. בשנה האחרונה 25,000 אנשים לקחו חלק ב 270 פעילויות שונות.
- Fun Lab – יום שמיועד בעיקר לילדים, שבו המעבדות ומרכזי המחקר פתוחים להורים וילדים להתנסות בתהליכים מדעיים (בסגנון טכנודע).

קורנל

אוניברסיטת קורנל פועלת בתחומים רבים, שרובם נותנים ביטוי לדגש הטכנולוגי של המוסד.

בקורנל מבדילים בין Public Engagement, שדומה לנעשה במוסדות אחרים (פרוייקטים בקהילה, שותפויות וכו', לבין Community Engagement, שכולל פעילויות בתחומי המומחיות והלימוד של האוניברסיטה.

דוגמאות לפעילויות תחת הכותרת Public Engagement :

- סטודנטים להנדסה משתפים פעולה עם חברה בתחום הפחתת פליטת פחמן באזור ניו יורק

(<http://news.cornell.edu/stories/2019/11/student-engineers-ply-their-green->

([skills-nyc](#)

- שיתוף פעולה רחב עם חקלאים ממדינת ניו יורק בשורה של נושאים הקשורים בחקלאות, החל

מבטיחות ועד איכות הגידולים (<https://news.cornell.edu/stories/2019/11/cornell->

([support-ny-farmworkers-wins-national-recognition](#)

- שותפויות עם מוסדות חברתיים-ציבוריים באית'קה, כגון שדה התעופה, ארגון להגברת מודעות

לכבדי שמיעה וארגון לפיתוח העיר התחתית של אית'קה

(<http://news.cornell.edu/stories/2019/11/town-gown-awards-recognize->

([community-partnerships](#)

- "היסטוריה קהילתית" – תכנית חדשה שעוסקת בהיסטוריה של אית'קה, מנקודת מבטה של

הקהילה וכוללת 2 קורסים לסטודנטים ושורה של הרצאות פתוחות לציבור, זאת בנוסף

לפרוייקטים לאיתור ושימור ההיסטוריה המקומית

(<http://news.cornell.edu/stories/2019/10/public-history-initiative-launches->

([cornell](#)

- מעבדת מחשבים שמתמחה באלימות סייבר פותחת את שעריה לנפגעי אלימות ברשת. צוות המעבדה מסייע לנפגעים בנושאים שונים החל מנושאים משפטיים וכלה בנושאים טכנולוגיים הקשורים לאלימות ברשת (<https://tech.cornell.edu/news/cornell-tech-opens-computer-security-clinic-for-victims-of-tech-enabled-intimate-partner-violence/>).

- תכניות בינלאומיות לבוגרים הכוללות נסיעות למקומות נזקקים בעולם והתנדבות בפיתוח מקומי (<https://www.vet.cornell.edu/education/other-educational-opportunities/expanding-horizons>)

- ועוד..

בנוסף לאלה, קורנל מציעה לסטודנטים ואנשי סגל אפשרות להיות מעורבים (Community Engagement) במאות (!) פרויקטים שונים בכל רחבי העולם. להלן רק כמה דוגמאות מתוך רשימה מאד ארוכה (הרשימה המלאה - <https://engaged.cornell.edu/explore/>)

- [Balcón Criollo Ithaca](#) – פרויקט לשימור היסטוריה ואמנות לטינו אמריקאיים.

- מיזם לשיפור בריאות הקהילה באזור החופי של אקוודור.

- חקלאות במדינות מתפתחות.

- הנדסה ביו-רפואית

- מעורבות קהילתית בגאנה

- קורס במדעי התזונה שלאחריו הסטודנטים מייצעים לחברות מזון

- מוכנות לאסונות בקרב אוכלוסיות בסיכון

- ריצוף הגנום של כבשים
- הערכת תכניות למעורבות קהילתית
- ועוד ועוד...

7. סיכום

למרות ההבדלים בין הדגשים, הגישות והיקפי העשייה בין המוסדות השונים, בסה"כ רוב הפרקטיקות שבהן נתקלנו חוזרות על עצמן (תוך הבדלים הנובעים מן ההקשר המקומי, גודל המוסד, תחומי העיסוק וכיו"ב). מתוך הסקירה הנ"ל ניתן להצביע על כמה עקרונות יסוד שמאפיינים את תחומי המעורבות הקהילתית במוסדות אקדמיים מובילים בעולם:

- תפיסה של מחויבות המוסד האקדמי כלפי הסביבה החברתית בה הוא פועל.
- הגמשת הגבולות שבין "אקדמיה" ו "ציבור", זאת באמצעות אירועים פתוחים, שימוש במתקני האוניברסיטה, יציאה של מרצים וסטודנטים לפעילות בקהילה ועוד.
- הנגשת הידע המחקרי והאקדמי לציבור.
- שימוש בידע המחקרי והאקדמי לפתרון בעיות בעולם האמיתי.
- שותפויות עם ארגוני חברה אזרחית ו/או תמיכה כספית בהם.
- שילוב אנשי סגל בצמתים ציבוריים של קבלת החלטות וייעוץ.
- התנדבות סטודנטים ואנשי סגל.
- דגש על חינוך, בתי ספר וגני ילדים.

אין ספק שלאסטרטגיות ופעילויות אלה יש השפעה על תחומים ואנשים רבים. עם זאת, ניתן להביא, כבר

בנקודה זו כמה נקודות ביקורתיות כלפי תחומי המעורבות הקהילתית כפי שהם עולים ממסמך זה:

- רוב המוסדות מתמקדים במה שניתן לכנות "אספקת שירותים" או "

חיזוק מערך השירותים הקיים" ופחות באסטרטגיה לשינוי חברתי במובן הרחב.

- מעט אוניברסיטאות מנצלות את מעמדן כמעבדות (תרתי משמע) של חדשנות טכנולוגית

ומחשבתית, באופן שימנף זאת עבור הישגים חברתיים.

- רוב הפעילות המתקיימת היא חד כיוונית, במובן שבו האוניברסיטה והסטודנטים הם בעיקר הצד

הנותן. מעט מאד השכילו לייצר יחסי הדדיות אמיתיים שבהם גם האוניברסיטה והסטודנטים

נתרמים באופן משמעותי.

1. מבוא

בשנים האחרונות ישנה עליה במודעות ובפעילות של מוסדות אקדמיים ברחבי העולם בכל הנוגע למעורבותם בשדה החברתי (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). הטענה הרווחת היא שמוסד אקדמי צריך לאמץ את השליחות לשינוי חברתי בהיותו חלק אינטגרלי מהחברה הכוללת בה נמצא (ראה פרק 1).

ברגע שמוסד אקדמי שם לעצמו למטרה להיות מעורב חברתית בקהילה שהוא חלק ממנה, מקובל כי עליו לבחון כיצד מעורבות זו תבוא לידי ביטוי פנימה והחוצה. כלומר, על האוניברסיטה או המכללה להחליט מראש באיזה היקף ברצונם להיות מעורבים, מה הם הנושאים המעניינים אותם, כיצד ניתן ליישם מיזם של מעורבות חברתית או קהילתית ובאילו כלים ניתן יהיה להעריך את מידת ההשפעה של העשייה החברתית-קהילתית.

בסקירה זו נבחן תחילה כיצד מוסדות אקדמיים ניגשים להעריך את פעילותם החברתית, וכיצד מעורבות חברתית משפיעה על המוסד עצמו ומקומו בקהילה. לאחר מכן נעמוד על עקרונות בהערכת מעורבות חברתיים של מוסדות אקדמיים בקהילה, תוך שימוש בדוגמאות מכמה אוניברסיטאות ברחבי העולם. הפרקים הבאים יעסקו בשלבים של תכנון מערך הערכה, מדדי תפוקה ותוצאה וכלי הערכה. אנו מקווים שסקירה זו תסייע להבין כת מקומה של הערכה ומדידה במהלך הכולל של מעורבות חברתית-קהילתית ותהווה בסיס לכתיבת תכנית אסטרטגית לחממה החברתית של הטכניון.

2. איך מוסדות ניגשים להערכת הפעילות החברתית שלהם?

באופן כללי, הערכת הפעילות החברתית של מוסדות אקדמיים מוערכת על פני כמה צירים עיקריים:

1. רמת המעורבות של אנשי הסגל של האקדמיה.

2. רמת המעורבות של סטודנטים.

3. השפעת הפעילות החברתית על אוכלוסיות היעד.

צירים אלה מגדירים מדדים מסוגים שונים להערכת השפעת המעורבות החברתית של מוסד אקדמי ולהגדרת תנאים בסיסיים להצלחת הפעילות (כגון מערך אשר תומך/מאפשר לפעילות כזו להתקיים). בסופו של דבר המטרה היא לייצר מיזמים של מעורבות חברתית המאפשרים קשרים אפקטיביים וברי-קיימא עם הקהילה (שמביאים לידי שינוי משמעותי ומדיד). לשם כך נדרש מהמוסד האקדמי לשים דגש על תכנון, הגדרת מטרות ותוכנית פעולה. אלה יהוו בסיס למערך הערכה שיאפשר הבנה מדויקת של התוצאות המצופות בטווח קצר, בינוני וארוך.

הערכת סגל

במחקר שנערך בקרב 19 מוסדות אקדמיים בקנדה, נמצא כי ישנו קשר ישיר בין מידת המעורבות החברתית של האקדמיה לבין רמת המוטיבציה המחקרית של אנשי הסגל של המוסד. מעורבות חברתית נחשבת בעיני לא מעט דיסיפלינות כשדה מחקר פורה המסוגל להניב ממצאים בקנה מידה גדול עבור שאלות מחקר רבות. עם זאת, ההכרה במיזמים של מעורבות חברתית כשדה מחקר לגיטימי במקרה של קנדה (ובמקרים רבים נוספים) אינו מפותח דיו. כך למשל, אנשי הסגל האקדמי נדרשים לפרסם מחקרים המתבססים על עבודת מחקר מקיפה ומעמיקה, אך הדרישה היא לשימוש בשיטות מחקר שמרניות יותר (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). במקרה של קנדה מחקר קהילתי המתבסס על מיזמים של מעורבות חברתית אינו מקבל את התמיכה וההכרה האקדמית הנדרשת לצורך פיתוח שדה תוכן מקובל ומוערך. לעומת זאת, המחקר הקהילתי זוכה לתמיכתם של חברי הקהילה המבינים את מידת החשיבות בתמיכה ובהכרה של האקדמיה לצורך המשך קיום מעורבות האקדמיה בחברה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013).

במקרה של אוניברסיטת אלברטה (University of Alberta), נראה כי התמיכה וההכרה במעורבותם של אנשי סגל בקהילה היא משמעותית הרבה יותר. במסגרת הערכת אנשי הסגל והמחקר שלהם נמדדים שלוש עקרונות: לימוד, מחקר ושירות (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). כך למשל נשאלת השאלה "האם המחקר של איש הסגל מתבסס על קשר אינטגרלי עם הקהילה?". יתרה מזאת, האוניברסיטה מעודדת אנשי סגל להיות מעורבים בקהילה, להציע את שירותם, לתרום לפיתוח הקהילה ובכלל להוות את הגשר בין האקדמיה לחברה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). כך האוניברסיטה יודעת להעריך את מידת מעורבותה בקהילה – בהתבסס על הממצאים העולים מתוך הערכת אנשי הסגל.

באוניברסיטת אלברטה קמפוס סנט ג'ין (Campus St. Jean) נעשית הבחנה בין מעורבות בקהילת האוניברסיטה לבין מעורבות בקהילה הסובבת. הערכת אנשי הסגל מסתמכת (בין השאר) על מידת מעורבותם בשני מרחבים אלה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). אוניברסיטת קלגרי (University of Calgary) משתמשת במונח - Outside Professional Activity (OPA) בכדי להדגיש את חשיבות מעורבותם של אנשי האקדמיה מחוץ לכותלי האוניברסיטה, ואילו רמת ההכרה בפעילויות אלה באה לידי ביטוי במסגרת דוח שנתי בנושא ביצועים אקדמאיים (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). דוגמה נוספת למוסד אקדמי אשר מעמיד במרכז החזון את המעורבות החברתית היא אוניברסיטת סימון פרייזר, בוונקובר (Simon Fraser University, Vancouver). ב-2012 האוניברסיטה הגדירה כי מידת מעורבותה החברתית תתחלק על-גבי שלוש קטגוריות: מעורבות סטודנטילית, מעורבות מחקרית ומעורבות קהילתית (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). אוניברסיטת סימון פרייזר שמה לה למטרה להיות מובילה בזירה העולמית במחקר חברתי אשר נעזר במחקר בין תחומי, קשרים קרובים עם הקהילה ושיתופי פעולה. יתרה מזאת, האוניברסיטה שואפת להיות המוסד המחקרי עם המעורבות החברתית הענפה ביותר ברחבי קנדה. היא שמה לה למטרה לשמר קשרים קהילתיים כחלק בלתי נפרד מהייעוד האקדמי שלה, תוך יצירת הזדמנויות ללמידה מעשיות וחוויותיות וקיום מחקר בר קיימא בקהילה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). בדומה לאוניברסיטת אלברטה, הערכת חבר סגל באוניברסיטת סימון פרייזר הנבחן לחידוש חוזה, קביעות ו/או קידום נשענת על סמך ביצועיו בשלושה תחומי פעילות מרכזיים: יעילות ההוראה, פעילויות אקדמאיות ושירות הניתן לאוניברסיטה, לאקדמיה או לקהילה הרחבה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). ניתן לראות כי המוסדות האקדמאיים שהוצגו לעיל מחשיבים את הפעילות הקהילתית כחלק בלתי נפרד מהערכת המרצים שלהם ומייצרים קשר ישיר בין פעילות קהילתית להישגים אקדמאיים.

אוניברסיטת המדינה של מישגן (Michigan State University), במשך עשרות שנים, נמצאת בחזית הדיונים הלאומיים והבינלאומיים בנושא מעורבות אוניברסיטאות בקהילות (Hanover Research, October 2014). מוסד זה הקים מכון בשם NCSUE (National Collaborative for the Study of University Engagement) אשר נועד להגדיר הנחיות וקריטריונים להיקף מעורבות חברתית של אקדמיה, שיטות לביסוס מיזמים קהילתיים ואמות מידה שנועדו להצביע על מידת ההשפעה של אלה על המוסד האקדמי. בנוסף, ה-NCSUE מפיק מידי שנה דוח בשם OEMI (The Outreach Engagement Measurement Instrument) אשר מופץ לאנשי הסגל ומסכם את הממצאים אודות שיטות ההוראה, המחקר והשירות אשר ביצעו במיזמים חברתיים (E. Fitzgerald, A. Bargerstock and A. Van Egeren, 2010). לצורך הערכת המעורבות החברתית של האוניברסיטה הדוח מפיק את הנתונים הבאים:

- זמן שהושקע על-ידי איש/אשת הסגל
- הנושאים החברתיים בהם המיזם התמקד
- ממצאים אסטרטגיים
- תצורות של מעורבות חברתית וגישות
- קהל יעד, משתתפים ומימון חיצוני (E. Fitzgerald, A. Bargerstock and A. Van Egeren, 2010).

הנתונים משמשים לתיאור פעילויות המעורבות החברתית של האוניברסיטה לציבור, להעריך כיצד ובאיזו מידה המיזמים תורמים לאוניברסיטה לטווח הרחוק ולאפשר לסגל לתעד את פעילויותיהם וליצור שיח מחקרי אודות הממצאים.

תמיכה ממסדית במעורבות חברתית של אקדמיה אינה נחלתם של מוסדות אקדמיים רבים, לרוב התמיכה נשארת במסגרת הדיסציפלינות והפקולטות הספציפיות (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). יתכן והיעדר התמיכה נובע מהתפיסה, כפי שתואר בתחילת הפרק, שמעורבות חברתית אינו יכול לשמש שדה מחקר יעיל המסוגל להפיק ממצאים מחקריים לצורך פרסומם. הטענה היא כי קבלת ההכרה המקצועית למחקר מיזמים של מעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים, כשדה מחקר לגיטימי נשענת על מידת התמיכה של הפקולטות. במידה והפקולטות אינן תומכות במלואן במיזמים של מעורבות חברתית המונעים מטעם אנשי הסגל – יהיה קשה לבסס קשר הדוק עם הקהילה (המחקרית והסובבת) ולגרום לשינוי חברתי מעמיק לטווח הרחוק.

הערכת מעורבות הסטודנטים

מעורבות חברתית של מוסד אקדמי משפיע ישירות גם על המוסד עצמו, על הסגל האקדמי, המערך הסטודנטיאלי ועל הקהילה ככלל. במחקר שנעשה על-ידי Hanover Research גילו כי ההשפעה של מעורבות חברתית וקהילתית של אוניברסיטת סן-חוזה (San José State University) על המוסד עצמו יצרה עלייה בביקוש להרשמה לאוניברסיטה מ-71.6 אחוזים ל-74.5 על גבי שנה מ-2006-2007 (Hanover Research, October 2014). ההשפעה של מעורבות חברתית של מוסד אקדמי על הסגל האקדמי נובע מתוך ההכרה של המוסד האוניברסיטאי להכיר במיזמים קהילתיים המונעים על-ידי הסגל, תוך עיגון מדיניות והנחיות (כפי שתואר לעיל). יתרה מזאת, נטען כי מיזמים קהילתיים משפיעים על רמת שביעות הרצון ומדד שימור סטודנטים בשנה הראשונה (Hanover Research, October 2014). באמצעות כלים פשוטים כגון שאלונים וסקרים (על כך יפורט בהמשך) ניתן להעריך את מידת ההשפעה

שיש למעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים על הקהילה, תוך הבנה של מידת האפקטיביות של המיזם וקידום תהליכים אשר ימנפו את כל הצדדים.

במחקר של Beamunt et al. (2006) הוגדרו הרכיבים הבאים כממדי השפעה על סטודנטים:

- ידע: ידע שהסטודנט צובר בקורס על תיאוריה פוליטית-ביקורתית, לצד הבנת סוגיות אקטואליות, פוליטיות וכלכליות ברמה המקומית, לאומית ובינלאומית.
- מוטיבציה: מידת ההנעה של הסטודנט לפעול בעקבות הקורס. באיזו מידה הידע נשאר אצל הסטודנט ברמה האינטלקטואלית בלבד או לחילופין, עד כמה הוא מצליח לחלחל לרמה הרגשית ולשמש כמניע לפעולה.
- מחויבות: מידת המחויבות האישית של הסטודנט כלפי שינוי חברתי. רכיב זה הוא חלק מן הזהות הפוליטית (להבדיל מנטייה פוליטית) שהסטודנט מצופה לפתח.
- כלים ומיומנויות: ארגז הכלים ודרכי הפעולה בעולם החברתי שהסטודנט רכש בעקבות הקורס.

3. עקרונות בהערכה של מעורבות קהילתית

כשניגשים לבחון מיזמים של מעורבות חברתית, בייחוד כאלה של מוסד אקדמי, יש לתת את הדעת על השאלות הבאות: באיזה קנה מידה מעוניינים שהפעילות החברתית תשפיע? מי הם השותפים לאותו מיזם חברתי? מה היא מטרת המעורבות החברתית של המיזם? מה הם הצרכים העיקריים בקהילה? מה הם היתרונות היחסיים של המוסד האקדמי? ועוד.

נשיא אוניברסיטת ויניפג בקנדה (The University of Winnipeg), ד"ר ליד אקסוורתי, פרסם בשנת 2009 מאמר מדיניות ללמידה קהילתית תחת הכותרת: האוניברסיטה ולמידה הקהילתית - משימה מתפתחת (The University and Community Learning: An Evolving Mission), בה הוא עומד על כך שהאוניברסיטה חייבת להיות שותפה פעילה בחיים החברתיים, התרבותיים והחינוכיים של קהילה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). כלומר לטענתו ישנה חשיבות עליונה למעורבותה של מוסד אקדמי בתוך הקהילה המקיפה אותה, וזאת מתוך ראייה של החשיבות בטיפול מערכות יחסים דינאמיות בין האוניברסיטה לקהילה הסובבת אותה. בנוסף, מערכות יחסים אלה בין האוניברסיטה והקהילה כולה ייצרו את התוצרים הבאים: מתן הזדמנויות למידה חדשניות עבור אוכלוסיות שונות, ושימוש במשאבי האוניברסיטה לניתוח וטיפול בנושאים כלכליים, חברתיים, תרבותיים וסביבתיים בשיתוף עם הקהילה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). מעורבות חברתית של מוסד

אקדמי, עם מאגר עצום של ידע ומשאבים, יכולה לגשת יחד עם הקהילה להתמודדות עם נושאים דחופים הנוגעים לסדר היום הציבורי של החברה כולה.

3.1 שלבים בתכנון של מעורבות קהילתית

לצורך תכנון וביצוע מערך של מעורבות חברתית, מומלץ בשלב הראשון להבין ולבסס את הצורך החברתי. הבנה זו כשלעצמה היא בעלת ערך מחקרי וחברתי וכוללת שימוש במתודולוגיה אקדמית כגון מיפוי אוכלוסייה, ניתוח סוציו-אקונומי, אי שוויון, מוביליות וכיו"ב. לאחר מכן, יש למפות את הקהילה וליצור קשר עם בעלי עניין המייצגים קבוצות שונות ובכך להביא לידי ביטוי כמה שיותר קולות מתוכה. חשוב לזכור כי ה"קהילה" אינה מקשה אחת ועשויים להיות בה גם קולות מנוגדים. צעד מומלץ נוסף הוא יצירת פורום או ועדת היגוי אשר יקבע מה היא המטרה המשותפת של כל המשתתפים, תוך שמירה על שקיפות מלאה אודות אופי המיזם, בהתאם לעקרונות של תהליכי "שיתוף ציבור". לשם כך נדרש מטעם נציגי המוסד האקדמי לבוא לשולחן עם ידע מקדים על המרחב הקהילתי בו הם פועלים, מתוך מקום של הבנה מעמיקה של תהליכים חברתיים והיסטוריים (Jacob, Sutin, Weidman and Yeager, 2015). כשכל הפרמטרים האלה באים לידי ביטוי בשלב הראשוני של מעורבות חברתית של מוסד אקדמי גוברים הסיכויים לביסוס קשר פורה וארוך טווח עם הקהילה.

3.2 רמת המעורבות – מקומי אל מול גלובלי

ישנן דיסציפלינות מחקריות אשר זוכות ליותר הכרה ותמיכה מצד המוסד האקדמי מחד ומצד הקהילה בכל הנוגע למעורבות חברתית. כך למשל, פקולטות העוסקות במחקר רפואי או פקולטות העוסקות בפיתוח חקלאות וסביבה זוכות להכרה וגמול אקדמי ו"דלתות פתוחות" מצד הקהילה במידה רבה יותר (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). חשוב, עם זאת, לעשות אבחנה בין מרחב הפעולה של מיזמי מעורבות חברתית, שכן כל מוסד שם לעצמו מטרה לגשת למרחב אחר בהתאם ליכולותיו. היקף השפעת מיזם קהילתי משתנה ממוסד אקדמי אחד למשנהו, זאת בהתאם למידת הצורך והמעורבות החברתית בתוך הקהילה בה פועלים. כלומר, ישנם מוסדות להשכלה גבוהה בעלות קשר משמעותי יותר ממוסד אחר ברמה האזורית, ואילו ישנם מוסדות בעלות קשר בהיקף גדול, ברמה האזורית או הגלובלית. לעיתים ניתן להבחין בשיתופי פעולה בין-ממסדיים לצורך השגת השפעה גדולה יותר בהתאם למטרות שהוצבו (Jacob, Sutin, Weidman and Yeager, 2015). דוגמא לכך הוא ארגון ה-OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) הממוקם בצרפת, שנועד

"לטפח שגשוג ולהילחם בעוני באמצעות צמיחה כלכלית ויציבות פיננסית" תוך שימוש בשיתופי פעולה עם מוסדות שונים – ביניהם מוסדות להשכלה גבוהה (Jacob, Sutin, Weidman and Yeager, 2015). דוגמא נוספת למוסד אקדמי, אשר מעורבות חברתית ברמה הגלובלית מהווה אבן יסוד להקמתו, הינו ה- UNU (The United Nations University). מטרתו של מוסד זה היא "לתרום לפיתוח בר-קיימא עולמי שיאפשר לדורות הנוכחיים לחיות חיים הגונים בשלום, בחופש, בבטיחות ובבריאות טובה מבלי לפגוע ביכולתם של הדורות הבאים לעשות זאת" (Jacob, Sutin, Weidman and Yeager, 2015). כך למשל, פועל מוסד זה במסגרת יוזמה בשם - the Science and Technology for Sustainable Societies initiative ביפן שנועד לבחון נושאים של עוני, חוסר שוויון, חברות ברות-קיימא והתחממות גלובלית ולהציע פתרונות אשר יסייעו להתגבר על קשיים אלה (Jacob, Sutin, Weidman and Yeager, 2015).

מעורבות חברתית ברמה האזורית של מוסדות אקדמיים מאפשרת גישה מקומית "קרובה לבית" עבור הקהילה בה הן נמצאות (ראה המקרה של קולומביה ומערב הארלם בפרק 1). לשם כך ניתן לבחון את מקומן של המכללות הקהילתיות ברחבי ארה"ב כתחום למעורבות חברתית, שמהוות גשר בין מוסדות להשכלה גבוהה לבין הקהילה "... שאחרת לא יכלו לרכוש השכלה גבוהה..." (Jacob, Sutin, Weidman and Yeager, 2015). המכללות למעשה לוקחות אחריות על שוויון ההזדמנויות הסוציו אקונומי של הקהילות בהן הן פועלות. כך למשל, מכללת קירקווד במדינת איוהו (Kirkwood Community College) in Cedar Falls, Iowa פתחה מרכז מיומנויות תעסוקה שישרת את צרכיהם של תושבים מקומיים מובטלים (ראה גם דוגמאות נוספות בפרק 1). בנוסף להבטחת שיתוף פעולה מצד הקהילה, קיים הצורך במנהיגות מחויבת, התמקדות בעקרונות של מעורבות חברתית בר-קיימא תוך שימת דגש על רמת הרלוונטיות של המיזם לצורכי הקהילה – כל אלה מהווים מרכיבים עיקריים הנחוצים ליוזמות חברתיות מוצלחות ומתמשכות.

3.3 הדדיות ושקיפות

חברי קהילה נוטים לשתף פעולה כשמבינים שקולם נחשב ואינם עוד מושאי מחקר פסיביים, וכי המוסד האקדמי כבר לא נוקט בעמדה של מגדל השן (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). יתרה מזאת, שיתוף פעולה מרבי יגיע כתוצאה מכך שחברי הקהילה יזדהו עם מטרות הפרויקט וכי רווחתם היא אבן לרגלי מובילי המיזם. לצורך הבטחת מעורבותם של כמה שיותר חברי קהילה יש למזער את המגבלות להשתתפות מצד אחד, ומצד שני לשקף את מידת התגמול והתועלת שיגיעו כתוצאה מכך (Hatcher,).

2011). לפיכך, מיזם של מעורבות חברתית צריך להיות מסלול דו-כיווני של רעיונות, מטרות, קולות והנהגה.

במקרה של האוניברסיטה ללימודי פיתוח בגאנה (The University for Development Studies - UDS) אחד העקרונות העיקריים של האוניברסיטה הוא לתת מענה לצרכים חברתיים וסוגיות סביבתיות. מטרת האוניברסיטה היא מיזוג של העבודה האקדמית עם זו של הקהילה על מנת לייצר קשר קונסטרוקטיבי ביניהם לפיתוח של צפון גאנה בפרט ושל המדינה בכלל (<https://uds.edu.gh/>). נכון לעכשיו, עיקר הדיסציפלינות הנחקרות באוניברסיטה הן: חקלאות, מדעי החקלאות ותקשורת, חידוש משאבי טבע, לימודי פיתוח משולבים, פיתוח קהילתי משולב, תכנון וניהול קרקעות, לימודי עסקים וחינוך, מדעים ומתמטיקה יישומית, הנדסה, רפואה וכדומה (Mwingyine, 2017). ה-UDS, בטרם תחילת פרויקט של מעורבות חברתית מבצע מספר של פעולות מקדימות על-מנת לדאוג לפתח ולבסס מיזם מוצלח. החל מיצירת קשר ושיח עם בעלי עניין בקהילה בנוגע לפרויקט, וכלה בסדנא אשר סטודנטים מעורבים נדרשים לגשת אליה, ועד לבדיקה מעמיקה של נציגי האוניברסיטה כי הקהילות מבינות את מטרות המיזם במלואם וישנה הסכמה מוחלטת – רק אז ניתן יהיה לגשת לתחילת המיזם הקהילתי (Mwingyine, 2017). חשוב לציין כי ברמה המחוזית והממשלתית מוסדות רבים מציעים תמיכה במיזמים של מעורבות חברתית של ה-UDS, כשם שהם מבינים את מידת החשיבות לאינפורמציה שהם עתידים לספק לאורך זמן.

פרויקט של מעורבות חברתית, אחד מיני רבים של ה-UDS, מתאר מערך סיוע סטודנטיאלי באחד מהכפרים השכנים לאוניברסיטה. הסטודנטים סיועו לבצע את מטלות היום-יום בכפר במרחבים של חקלאות, משק-בית, חינוך, ילדים ורפואה. לאורך המיזם הביעו הסטודנטים מצד אחד וחברי הקהילה מצד שני את יתרונות המעורבות החברתית, כשחברי הכפר היו אסירי תודה לכך שה-UDS זיהה את הקשיים הסביבתיים והחברתיים שלהם ואף הביעו את רצונם להמשיך הפרויקט. חברי הכפר התייחסו למעורבות החברתית של ה-UDS כאל ההזדמנות לשים זרקור על התדמית הקהילתית שלהם, וכתוצאה מכך ניתן יהיה להביא לשינוי מהותי בסביבה שלהם בעתיד (Mwingyine, 2017).

4. מדדי תפוקה (Outputs) ומדדי תוצאה (Outcomes)

הכלי העיקרי להגדרת מטרות ומדדי תוצאה בעולם החברתי הוא המודל הלוגי. המודל הלוגי בנוי כטבלה שנראית כך:

מטרה 1	תשומות	פעולות	תפוקות	תוצאות – טווח קצר	תוצאות – טווח בינוני	תוצאות – טווח ארוך
מטרה 2						

התרומה העיקרית של המודל הלוגי לתחום ההערכה הוא האבחנה בין מדדי תפוקה, המעידים על ביצוע הפעולות המתוכננות, היקפי משתתפים וכיו"ב, לבין מדדי תוצאה, המעידים על שינוי באוכלוסיות היעד. תרומה נוספת של המודל היא האבחנה בין תוצאות בטווחי זמן שונים – קצר, בינוני וארוך (ההגדרה מהו טווח קצר, בינוני וארוך היא שרירותית אך מסייעת).

בהקשר של מעורבות קהילתית של מוסדות אקדמיים שאלת טווח זמן ההשפעה מקבלת משנה תוקף. אתגרים וצרכים חברתיים של קהילה גאוגרפית, "נוצרו" במשך עשרות רבות של שנים. הגדרת התוצאות של מעורבות קהילתית צריכה להיות ריאליסטית ולקחת בחשבון את עוצמת התופעה שאיתה מנסים להתמודד לעומת עוצמת ההתערבות.

כאמור, רמת מדידה אחת של תוצאות נוגעת למוסד האקדמי עצמו ולהשפעה על רמת המחקר ותחושת השייכות של הסגל האקדמי והסטודנטים. גורמים אקדמיים אשר השתתפו במחקר העוסק במעורבות חברתית ציינו כי העבודה עם הקהילה מקדמת את הידע והיכולות שלהם כחוקרים. ניתן לראות כי מעורבות חברתית של מוסד אקדמי אינה משרתת רק צרכים קהילתיים, אלא נוצר מצב שהאקדמיה מקבלת בתמורה ידע, שמתורגם להצלחה אקדמית (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). בקרב מוסדות אקדמיים בקנדה אשר הובילו מיזמים למעורבות חברתית דיווחו בצורה עקבית שמיזמים מהסוג דווח מבטיחים יתרונות משמעותיים עבור אוניברסיטאות בכלל וחברי סגל בפרט. יתרה מזאת, קיימת הטענה כי מחקר אשר מבוסס על מעורבות חברתית הינו מחקר משמעותי, אפקטיבי, יעיל ובעיקר אחראי (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). במקרה של אוניברסיטת ויקטוריה (University of Victoria) היתרונות היו משמעותיים עבור האוניברסיטה שכן גיוס ושימוש בידע הנרכש מניסיון בקהילה תרם לייצור תכנית לימודים טובה יותר תוך הכרת הסביבה החברתית (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013).

מעבר ליצירת ידע חדש ומועיל לאוניברסיטה כמוסד מחקרי, מעורבות חברתית מעצימה את הרלוונטיות של מוסדות אקדמיים ואת מעמדם בחברה הכוללת (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). מעורבות חברתית של מוסד אקדמי מביאה לתמיכה ציבורית גדולה יותר, וכן לתמיכה ממשלתית

באוניברסיטה. גורמים אלה מסייעים להעלאת האטרקטיביות של המוסד ובמשיכת סטודנטים חדשים מידי שנה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013).

מדד תוצאה נוסף שיש למעורבות חברתית של מוסד אקדמי הוא רמת שביעות הרצון של הסטודנטים. המחקר מראה כי סטודנטים בתכניות לימודים העוסקות במעורבות חברתית תופסים את לימודיהם שמשמעותיים יותר ומעשיים יותר. הם מעוניינים לרכוש השכלה אשר תהיה מעוגנת בצרכים אמיתיים ובסופו של יום תתרום לקהילה ותניב שינוי משמעותי (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013).

לאחר בחינת ההשפעה האפשרית שיש למעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים על האקדמיה עצמה, חשוב לעמוד על הדרכים בהם מיזמים קהילתיים משפיעים על הקהילה ומה הן התוצאות של הפעילות על אוכלוסיות היעד. כפי שצוין בפרקים הקודמים, מעורבות חברתית של מוסד אקדמי צריכה להיות כזו המאפשר שיח דו-כיווני בין האוניברסיטה לקהילה, כלומר ראוי ששני צידי המיזם יראו תמורה עבור מעורבותם. לאחר יישום השלבים הראשונים ההכרחיים של יצירת מיזם קהילתי, תוצאה מעניינת היא היכולת של חברי הקהילה להאיר ולעמוד על סוגיות ואתגרים חברתיים (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). כלומר עצם הגדרת הצורך החברתי בצורה חדשה וטובה יותר היא תוצאה שניתן להעריך.

סט נוסף של תוצאות למידת הסיוע לאנשים בקהילה לגשת למידע ומשאבים שיש למוסד האקדמי להציע, ולאפשר להם לברר מה הפתרון הנכון עבורם או להעשיר את עולמם. במובן זה, היקפים של מבקרים ופעילויות, שביעות רצון ועמדות ביחס לימי שיא ופתיחת גבולות, כל אלה מהווים מדדי תוצאה המעידים על שינוי בחיי האנשים המרכיבים את הקהילה הסובבת.

תוצאה משמעותית נוספת נוגעת בכמות ואיכות הקשרים בין המוסד האקדמי לקהילה. עמדות של אנשים בקהילה כלפי השכלה גבוהה, כלפי האפשרות שהם או ילדיהם ילמדו במוסד להשכלה גבוהה, הפחתת ניכור ותחושת התנגדות – כל אלה מהווים מערך של תוצאות הקשור בתפיסת ההשכלה הגבוהה בכלל והמוסד האקדמי בפרט. מהצד השני, ניתן לצפות שהידע והעמדות של הסטודנטים ואנשי הסגל כלפי הקהילה הסובבת, גם הם יעברו שינוי בעקבות הפעילות החברתית/קהילתית של המוסד.

התוצאות של מעורבות חברתית תלויות, בין השאר, על התמיכה של הקהילה בתהליך השינוי, מידת המעורבות שלהם בתהליך הפיתוח והיכולת של כל הצדדים להעריך את תוצאות המיזם במשותף, או לפחות להגדיר הצלחה ביחד. מיזם של מעורבות חברתית/קהילתית צריך להיות כזה שמלכתחילה נותן במה לקולותיהם של חברי הקהילה שיתארו אילו סוגיות חברתיות הם מעוניינים לפתור, תוך יצירת מתאר

לפרויקט אשר יענה לצרכיהם. לבסוף, חשוב להגדיר יחד עם הקהילה את התוצאות הרצויות של המיזם, תוך כדי הפקת ידע ולקחים נדרשים לשני הצדדים (Hatcher, 2011).

Hatcher מגדיר חמש רמות של תהליכי הערכה ומדידה בהקשר של מעורבות חברתית וקהילתית של מוסדות אקדמיים (Hatcher, 2011):

- הערכה התפתחותית (מעצבת) – מספקת מידע לצורך שיפור הפרויקט, הגדלת האפקטיביות, הפקת לקחים וכו'.
- הערכת תהליכים – מתמקדת בתהליכים ארגוניים ושיתופיים.
- הערכה מסכמת – מעידה האם הלכה למעשה הפרויקט נחל הצלחה (כלומר האם המטרות והיעדים שהוגדרו אכן הושגו).
- הערכת תוצאה – מתמקדת בפרמטרים ספציפיים שניתן לאבחן מיידית, כלומר תנאים או מופעים מסוימים שהפרויקט היה אמור להשפיע עליהם באופן ישיר ומיידי.
- הערכת השפעה (אימפקט) – בוחנת את יעדי הפרויקט לטווח הארוך.

לסיכום, לצורך ביצוע הערכה משמעותית ורציפה של פרויקט קהילתי מומלץ כבר מראשית המיזם להגדיר מטרות ומדדי הצלחה לפי המודל הלוגי, להטמיע תהליך הערכה מובנה, ולהיערך בהתאם, שכן יוזמות מסוימות בעלות יעדים מוגדרים כוללות נתונים הנאספים לפני, במהלך ובסוף הפרויקט (Hanover Research, October 2014). לשם כך, ניתן להשתמש באמצעים כמו ראיונות עם משתתפים, פעילויות, תצפיות, קבוצות מיקוד, מפגשים, סדנאות וכדומה. לתהליך ההערכה של תפוקה ותוצאה של מיזם חברתי נדרש ארגז כלים לצורך השגת הממצאים הנחוצים.

5. כלי הערכה

לצורך קיום הערכה של מיזם חברתי על המסגרת המובילה להיות מודעת ולהגדיר כמה כלים אשר יאפשרו להעריך את מידת ההשפעה, תוך התייחסות לתפוקות ותוצאות, אפקטיביות, הסקת מסקנות ולקחים להמשך ולתוצאות עתידיות. כפי שראינו עד כה, ההשפעה של מעורבות חברתית יכולה לבוא לידי ביטוי בתוך המוסד האקדמי ו/או על הקהילה עצמה. על מנת לבחון את תוצאות המיזם משתי הבחינות הללו יש להיעזר באמצעי מדידה מגוונים, איכותניים וכמותיים.

במקרה של אוניברסיטת מונטריאול-קוויבק, קנדה (Université du Québec à Montréal). האוניברסיטה מכירה בעבודה אקדמית המתבססת, בין היתר, על תחומים של תרבות, כלכלה, פעילויות פילנטרופיות

או הומניטריות של אנשי הסגל האקדמי ועוד. האוניברסיטה מעניקה את תואר הדוקטורט תוך לקיחה בחשבון את ההישגים בתחומים אלה (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). אנשי הסגל האקדמי מוערכים על פי שלושת הקטגוריות של – הוראה, מחקר ושירות. זו היא דוגמה לכלי הערכה אשר מגיע מתוך האוניברסיטה ושנועד להעריך את מידת ההשפעה של פעילות חברתית וקהילתית על אנשי הסגל עצמם. כיום מקובל בהרבה מוסדות אקדמיים לבצע הערכות שנתיות של חברי הסגל הכוללות סקירה של תרומה אקדמית, ביצועי הוראה ושירות קהילתי (Jacob, Sutin, Weidman and Yeager, 2015).

שיטות הערכה יכולים להשתמש בנתונים כמותיים או איכותיים, אך לרוב כוללות את שני הכלים על-מנת לספק את הסקירה הטובה ביותר של הפרויקט. למשל, שיטות איסוף כמותיות מספקות מידע שניתן לאסוף בכדי לענות על שאלות כמו "כמה?", "מי היו הגורמים המעורבים?", "מה היו התוצאות?", ו"מה היו העלויות?" נתונים אלה ניתן לאסוף על ידי שימוש בסקרים, שאלונים, מבדקים, תצפיות, חקירה של מסמכים ומאגרי נתונים או על ידי איסוף נתונים קליניים (Hatcher, 2011). ניתוח נתונים כמותיים יכול לכלול ניתוח סטטיסטי בסיסי ועד לניתוחים מורכבים, ונתונים כמותיים שנאספו לפני תחילת הפרויקט יצביעו על התוצאות ומידת ההשפעה שלו. שיטות איסוף איכותיות מתמקדות בנקודת המבט החוויתית של הפרט או הקבוצה. הן מתמקדות בתמות תרבותיות, שביעות רצון, תחושות סובייקטיביות, חקר מקרים מנקודות מבט שונות ועוד. בד"כ שיטות איכותניות מספקים מסגרת פרשנית וקונטקסטואלית לממצאים הכמותיים.

מכון צפנת בראשות ד"ר ישראל כ"ץ בחנו ב 2006 אחד עשר קורסים אקדמיים במוסדות שונים להשכלה גבוהה בישראל. המחקר עשה שימוש בראיונות עומק, תצפיות ושאלונים. השאלונים לסטודנטים, לדוגמה, כללו את המדדים הבאים : מידת המחויבות החברתית של הסטודנט, תחושת המסוגלות של הסטודנט ומידת הניסיון של הסטודנט בעשייה חברתית (כ"ץ ואחרים, 2006)

נתונים אלה ניתן לאסוף באמצעות תצפית ישירה או פעילה, ראיונות עם משתתפים, קבוצות מיקוד או ממסמכים קיימים. בשונה מהממצאים הכמותיים, נתונים שנאספים באמצעות שיטות מחקר איכותיות מצריכות ניתוח שכולל בחינה, השוואה וניגודיות ולבסוף מתן פרשנות (Hatcher, 2011). בנוסף ניתן להיעזר בכלי הערכה נוסף כמו "דוח סיום למידה מיזמי" שמובילי התוכנית, למשל, נדרשו למלא במטרה להדגיש את האתגרים העומדים בפני הפרויקט כמו גם את התוצאות המוצלחות שלו (Hanover Research, October 2014).

לסיכום, לצורך הערכת ההשפעה של מיזמי מעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים על הקהילה נעשה שימוש בכמה כלים הן ברמה הכמותית והן ברמה האיכותית, תוך שימוש בכמה שיותר מקורות אפשריים. את תהליך הערכה זה ניתן לחלק לארבעה שלבים (Hatcher, 2011):

1. שלב התכנון – כלים שבהם עושים שימוש בשלב זה כוללים מיפוי סוציו-דמוגרפי, תרבותי וחברתי, שימוש בנתונים קיימים, מידעונים סטטיסטיים ומחקרים קודמים. קבוצות מיקוד עם נציגי הקהילה, ראיונות עומק עם מומחים, תצפיות באירועים בעלי חשיבות ועוד.
2. שלב היישום – בשלב זה נדרש בד"כ מעקב אחרי היקפי משתתפים, תדירות הפעילות, נתוני רקע של המשתתפים ולעיתים שאלוני משוב או שיחות חתך על מנת לקבל ולנתח מידע בזמן אמת. כיום מקובל להשתמש במערכות מידע ממוחשבות לשם מעקב אחר היקפי פעילות משמעותיים ויכולת ניתוח מדויקת בשלבי הסיכום.
3. שלב הסיכום – הערכה מסכמת מתבססת יותר על כלים כמותיים כגון סקרים (לפני-אחרי, קבוצת ביקורת, ניתוח סטטיסטי מתקדם כגון רגרסיה ליניארית או אחרת וכו'). כמובן שגם בשלב זה ראיונות עומק וקבוצות מיקוד יכולים להוות תוספת משמעותית לפרשנות הנתונים הכמותיים.
4. שלב ההפצה – על-מנת להבטיח שההפצה והדיווח של התוצאות לכל המשתתפים ובעלי העניין יועברו ברמה היעילה ביותר רצוי לפתח תכנית הפצה בשלב התכנון. תכנית זו צריכה לכלול הנחיות לגבי מי הגורם שיציג את התוצאות, מי הם קהל היעד של דיווח זה, ומי ייכלל כשותף לעבודה בכתבי יד ומצגות.

6. סיכום

על מנת שמוסד אקדמי יוכל להמשיך להתקיים ולהיות רלוונטי עבור החברה בה הוא פועל הוא צריך להיות מסוגל לשתף את הציבור במידת החשיבות שלו והשפעתו החיובית על הקהילה המיידית או הכללית (Barreno, Elliott, Madueke and Sarny, 2013). מוסדות אקדמיים רבים מבינים את מידת חשיבותם לחברה, ורואים בעצם בעלי שליחות ציבורית להשכלה והפקת ידע עבור החברה הרחבה. עוד ראינו כי בלב אחריותן של האוניברסיטאות היא הבטחת רווחתה האזרחית של הקהילה בה היא נמצאת, וזאת באמצעות הוראה, מחקר ומשאבים נוספים העומדים לרשותן (Mwingyine, 2017).

במהלך סקירה זו הצגנו כיצד מוסדות אקדמיים מבצעים הערכה מתודית של מידת המעורבות החברתית שלהם והשפעתה פנימה והחוצה. ראינו כי תהליך הערכה זה משתנה ממוסד למוסד בהתאם למידת התמיכה וההכרה של האקדמיה במיזמים מסוג זה. ישנם מוסדות שמקדמים מחקר של מיזמים

קהילתיים, כחלק מן ההתפתחות האקדמית של אנשי הסגל שלהם ורואים בהם שדות מחקר לגיטימי ויש מוסדות אשר רואים שדות אלה כנחותים מבחינת הלגיטימיות המחקרית שלהם. בהמשך, ראינו כי ישנם עקרונות שונים כגון תכנון, שיתוף ציבור והגדרת מטרות ומדדי הצלחה שמסייעים להצלחת הפעילות ולהערכתה.

לבסוף הצגנו כיצד ניתן להעריך את מדדי התפוקה והתוצאה של מעורבות חברתית וקהילתית של מוסדות אקדמיים, תוך שימת דגש על רמות מדידה שונות וכלים שונים לאיסוף נתונים. בסופו של דבר חשוב לזכור, כי הערכה היא תמיד ביחס להגדרת הצלחה. לעיתים עצם הגדרת ההצלחה היא תהליך שלוקח זמן וניסיון. בכל מקרה, ליווי מחקרי, מתודי, תוך שימוש במודלים וכלים מתחום ההערכה יכולים לסייע משמעותית להצלחת הפעילות, להגדלת האפקטיביות שלה, לגיוס הנהלת המוסד האקדמי ושותפים נוספים במרחב ולמיקסום הערך של האופרציה כולה.

ביבליוגרפיה

כ"ץ ישראל, דור חיים פלג, מצליח איל ויעקב, לינדה, 2007, "שותפות אקדמיה-קהילה : דוח שנתי מסכם".

Beaumont Elizabeth, Colby Anne, Ehrlich Thomas, and Torney-Purta Judith (2006), Promoting Political Competence and Engagement in College Students: An Empirical Study, Journal of Political Science Education, Volume 2, Number 3.

Leonzo Barreno, Patricia W. Elliott, Ijeoma Madueke and Dominique Sarny, 2013, "Community Engaged Scholarship and Faculty Assessment: A Review of Canadian Practices" University of Regina <https://engagedscholarship.ca/wp-content/uploads/2014/10/Faculty-Assesment-Paper1.pdf>

W. James Jacob, Stewart E. Sutin, John C. Weidman and John L. Yeager (Eds.) "Community Engagement in Higher Education: Policy Reforms and Practice" <https://www.sensepublishers.com/media/2337-community-engagement-in-higher-education.pdf>

[Michael T.Hatcher](https://www.atsdr.cdc.gov/communityengagement/pdf/PCE_Report_508_FINAL.pdf), 2011, "Principles of Community Engagement" https://www.atsdr.cdc.gov/communityengagement/pdf/PCE_Report_508_FINAL.pdf

Hanover Research, 2014, "Public Engagement Strategies and Evaluation" <https://www.hanoverresearch.com/media/Public-Engagement-Strategies-and-Evaluation.pdf>

"Universities engaging with society: the UK story" NCCPE, 16 / 06 / 2015

<https://www.publicengagement.ac.uk/whats-new/blog/universities-engaging-with-society-uk-story>

Darius Tuonianuo Mwingyine, 2017, "Linking Academia and Community: Evidence from Student-Community Engagement in Ghana
<https://www.ajol.info/index.php/gids/article/view/156496/146107>

Hiram E. Fitzgerald, Burton A. Bargerstock, Laurie A. Van Egeren , 2010 , "The Outreach Engagement Measurement Instrument (OEMI): A Review"
http://ncsue.msu.edu/files/OEMI_PRESENTATION_LAKS_07232010.pdf